

правил (родова та видові ознаки, вимоги до них і таке ін.), а з іншого боку – спеціально-науковими нормами парадигмальних, лінгвістичних та універсальних правил, які визначають зміст родової та видових ознак таким чином, що утворюється організація понять психологічного знання в регламентовану систему. Міра оволодіння чи нехтування технологією освоєння регламентованої системи понять психологічного знання визначатиме статус образу мислення майбутніх психологів – буде він професіональний чи лише професійний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружилов С.А. Психология профессионализма человека: интегративный подход // Журнал прикладной психологии.-2003.-№4-5.- С.35-42.
2. Романов К. Психологическая культура специалистов как фактор профессионального мастерства // Прикладная психология и психоанализ.-2003.-№1.-С.19-28.
3. Фонарев А.Р. Профессиональная деятельность как смысл жизни и акме профессионала // Мир психологии.-2001.-№2.- С.104-109.
4. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии. – М.: Инфра-М, 1998.- 528 с.
5. Методологические аспекты и пути формирования теоретической биологии // Вопр. философии.-1972.- №3.- С.101-116.
6. Гинсбург В. Курс //Наука и жизнь.-1986.- №3.-С.86-93.
7. Гарден Ж.К. Теоретическая археология. -М.: Прогресс, 1983.- 296 с.
8. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. –М.: Наука, 1976.- 720с.

УДК: 378.937:159.964.21

ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Козич І.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті йдеться про досить нове поняття у психолого–педагогічних дослідженнях - про конфліктологічну компетентність та її структуру. Це поняття актуальне тому, що одна з найважливіших причин педагогічних конфліктів - це відсутність у викладача конфліктологічної компетентності. У статті також наводиться погляд різних дослідників на це поняття та відмінність у його розумінні.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, конфліктна компетентність, компетенція, гностичний компонент.

Козыч И.В. ФОРМИРОВАНИЕ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье идёт речь о достаточно новом понятии в психолого–педагогических исследованиях - о конфликтологической компетентности и её структуре. Данное понятие очень актуально, так как одна из важнейших причин педагогических конфликтов это отсутствие у преподавателя конфликтологической компетентности. В статье также рассматриваются взгляды различных исследователей этого понятия и отличия в их понимании.

Ключевые слова: конфликтологическая компетентность, конфликтная компетентность, компетенция, гностический компонент.

Kozich I.V. THE FORMATION OF THE CONFLICT COMPETENCE AT THE LECTURER OF HIGHER EDUCATION / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article deals with the problem of the conflict competence and its structure. This concept is actual because one of the main reason of pedagogical conflict is the absence of conflict competence. We consider the different opinions of the researchers on this problem.

Key words: the conflict competence, the pedagogical conflict, the competency.

Там, де йдеться про людські стосунки, завжди знайдеться поживний ґрунт для виникнення конфліктів.

Останнім часом конфліктна проблематика увійшла до складу багатьох галузей професійної підготовки і особливо педагогічної. Можна стверджувати, що конфліктною компетентністю в її природному стані володіє кожна людина, вже в кінці першого року життя можна спостерігати такі поведінкові форми дитини, які цілком свідомо застосовуються для подолання ускладнень у стосунках з оточуючими і зовнішнім світом взагалі. Але для того, щоб успішно, професійно вирішувати конфлікти, викладачу вищої школи необхідно, на нашу думку, володіти конфліктологічною компетентністю.

Однією з найважливіших причин виникнення педагогічних конфліктів у вищій школі є відсутність конфліктологічної компетентності у викладачів. Особливо сильно, як джерело конфліктів, вона проявляється, якщо конфліктологічна компетентність низька в осіб з великими можливостями, які беруться за керування конфліктом, але цим тільки ускладнюють ситуацію.

Основна задача цієї статті - розглянути термін “конфліктологічна компетентність” і проаналізувати ступінь його дослідженості, та розглянути це поняття стосовно підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

Професійна діяльність майбутніх викладачів вищої школи буде безпосередньо пов’язана з конфліктами, тому формування в них конфліктологічної компетентності є важливою складовою всього процесу їхньої підготовки, а основною задачею при формуванні конфліктологічної компетентності є перехід соціально – негативних і руйнівних процесів у конструктивне русло.

Конфліктологічна компетентність – це здатність людини в реальному конфлікті здійснювати діяльність, спрямовану на мінімізацію деструктивних форм конфлікту і перехід від соціально–негативних процесів до соціально–позитивних. Конфліктологічна компетентність являє собою рівень розвитку обізнаності людини про діапазон можливих стратегій конфлікуючих сторін і вміння допомагати у реалізації конструктивної взаємодії у конкретній конфліктній ситуації.

Само поняття конфліктологічної компетентності являється достатньо новим, хоча у контексті розвитку професіоналізму викладача вищої школи і школи взагалі мова йшла давно. У психологічних дослідженнях до недавнього часу цей термін прямо не використовувався, але передбачалося, що викладачу необхідно оволодіти певними знаннями, вміннями та навичками.

Слід зауважити, що не варто ототожнювати поняття конфліктологічної компетентності із співзвучною їй конфліктною компетенцією / компетентністю. Перш за все необхідно визначити, що ми розуміємо під терміном “компетенція” і “компетентність”. У багатьох наукових джерелах зустрічається плутанина, пов’язана з цими термінами. На наш погляд, це звичайний наслідок перетворення запозиченого з англійської мови слова “competence”. У свою чергу, цей термін походить від латинського “competencis”, що означає „належність по праву”, тобто коло питань, у якому певна особа добре

орієнтується, володіє досвідом, знаннями, які дозволяють скласти власну думку з окремих питань.

Вже в 60-х роках минулого століття було закладено розуміння розглянутих зараз відмінностей між поняттями компетенція і компетентність, де останнє трактується як те, що ґрунтується на знаннях, інтелектуально-обумовлених досвідом соціально-професійної діяльності людини. При цьому слід зазначити, що самі поняття “компетенція”, “компетентність” і похідне від нього “компетентний” широко використовувалися раніше і в побуті, літературі, трактування цих понять наводилося в словниках. Так наприклад, у “Короткому словнику іноземних слів” (М., 1952 р.) наводиться таке визначення: “компетентний” – той, хто знає, обізнаний у певній галузі; той, хто має право згідно зі своїми знаннями і повноваженнями щось вирішувати, розмірковувати з якого-небудь приводу.

70-ті – 90-ті роки ХХ століття характеризуються використанням категорії компетенція / компетентність у теорії та практиці навчання іноземної мови, професіоналізму в керівництві, у навчанні спілкуванню, у цей період розробляється зміст поняття компетенція і компетентність.

У роботі Дж. Равена “Компетентність у сучасному суспільстві”, яка з’явилась у Лондоні в 1984 р., дається розгорнуте трактування компетентності. Це таке явище, яке “складається із великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного....., деякі компоненти відносяться більш до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ці компоненти можуть заміняти один одного як складові ефективної поведінки” [6, 3]. Дж. Равен виділяє 39 видів компетентностей, серед яких ми виділили такі компетентності, як здатність вирішувати конфлікти і пом’якшувати розбіжності, здатність слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять, готовність вирішувати важкі питання, самоконтроль, готовність працювати над чимось суперечливим, що викликає занепокоєння, відсутність фаталізму, відсутність почуття безпорадності тощо. На наш погляд, усі ці види компетентності можна розглядати як джерела формування поняття конфліктологічної компетентності.

Істотно підкреслити, що Н.В. Кузьміна у своїй книзі «Професіоналізм особистості викладача і майстри виробничого навчання», розглядає на матеріалі педагогічної діяльності компетентність як «властивість особистості» [6, 4]. Професійно-педагогічна компетентність, за Н.В. Кузьміною, включає п’ять елементів або видів компетентності:

- спеціальна і професійна компетентність в області дисципліни, яка викладається;
- методична компетентність в області способів формування знань, умінь і навичок у учнів;
- соціально-психологічна компетентність в області процесів спілкування;
- диференційно-психологічна компетентність в області мотивів, здібностей, напрямків учнів;
- аутопсихологічна компетентність в області достоїнств і недоліків власної діяльності особистості.

У книзі Л.А. Петровскої «Компетентність у спілкуванні» розглядається не тільки сама комунікативна компетентність, але і пропонуються конкретні спеціальні форми тренінгів для формування цієї «властивості особистості» [6, 5].

Дослідження компетентності як наукової категорії, починаючи з 1990 р., характеризується появою робіт А.К. Марковой (1993, 1996), де в загальному контексті психології праці професійна компетентність стає предметом спеціального всебічного розгляду. У структурі професійної компетентності викладача А.К. Маркова виділяє чотири блоки:

- професійні (об'єктивно необхідні) психологічні і педагогічні знання;
- професійні (об'єктивно необхідні) педагогічні уміння;
- професійні психологічні позиції, установки викладача, що вимагаються від нього згідно з його професією;
- особистісні особливості, що забезпечують оволодіння викладачем професійними знаннями й уміннями».

У більш пізній роботі А.К. Маркова уже виділяє спеціальні, соціальні, особистісні й індивідуальні види професійної компетентності [6, 5].

У цей же період Л.М. Мітіною було продовжене дослідження Л.А. Петровскої у плані акценту на соціально-психологічний (конфліктологічний) і комунікативний аспекти компетентності викладача. Згідно з Л.М. Мітіною, поняття «педагогічна компетентність» включає «знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості» [6, 5].

Отже показово, що поняття компетентності трактується в цей період по – різному, і як синонім професіоналізму і як його складова.

Ці вищезазначені визначення дозволяють нам зробити таку інтерпретацію компетенції, як власне галузі, у якій необхідно орієнтуватися і яка має власні межі, а компетентність – як рівень здібностей конкретної особи для ефективної дії в рамках певної компетенції.

У дослідженнях Б.І. Хасана ми зустрічаємо поняття конфліктної компетентності. Воно розглядається як одне з найважливіших характеристик особистості і як складова частина комунікативної компетенції. На думку Б.І. Хасана, навчання поводженню в конфліктних ситуаціях повинно бути націлене на становлення конфліктної компетентності, під якою розуміється ступінь розвитку діапазону можливих стратегій дій у конфлікті, уміння реалізовувати ці стратегії в реальних ситуаціях з урахуванням можливої зміни умов і самих діючих сторін [2, 15].

Отже, Б.І. Хасан у загальному вигляді визначає конфліктну компетентність як уміння утримувати суперечності у продуктивній конфліктній формі, яка сприяє його вирішенню. Він виділяє два рівня конфліктної компетентності:

- перший передбачає здатності до розпізнання ознак конфлікту, що вже виник, його оформленню для утримання втілених у ньому суперечностей, і володіння засобами регулювання для вирішення;
- другий рівень передбачає вміння проектувати необхідні для досягнення визначених результатів конфлікту і конструювати їх безпосередньо у ситуаціях взаємодії; володіння засобами організації продуктивно орієнтованої конфліктної поведінки учасників і сторін взаємодії.

Методами розвитку конфліктної компетенції автор визначає різні ігри та ігроводелювання конфліктних ситуацій.

Отже можна стверджувати, що позиція Б.І. Хасана дуже оригінальна, він не розкриває і не дає чіткого визначення поняття конфліктної компетентності, але досліджує рівні, методи розвитку поняття. Як трактує поняття “конфліктна компетентність” вчений залишається неясним: або це вміння конфліктувати, або - вміння впливати на конфлікти і успішно їх вирішувати?

На наш погляд, поняття конфліктологічної компетентності при всій новизні і недостатній дослідженості глибше та ширше за своїм змістом ніж конфліктна компетентність. Конфліктну компетентність слід розглядати в повсякденному,

буденному контексті, а поняття конфліктологічної компетентності більш наукове, ґрунтовне, професійне.

Л.М. Цой визначає конфліктологічну компетентність як здатність людини (або групи):

- спрямовувати деструктивні процеси в конфлікті в конструктивне русло;
- розвиватися самостійно, підсилюючи свій інтелектуальний і емоційно-психологічний потенціал у конфлікті;
- створювати умови для виходу ситуації на якісно новий рівень розвитку;
- виробляти нові норми взаємодії в конфліктах, які поки відсутні в суспільстві [5, 1].

Як відзначають Є.Н. Богданов і В.Г. Зазикін, конфліктологічна компетентність має свою структуру, яка включає гностичний, просторовий, конструктивний (регулятивний), комунікативний, нормативний та рефлексивно – статусний компоненти. Автори підкреслюють провідну роль гностичного компонента. Тобто знання викладача про суттєві характеристики конфлікту є основою для попередження дій конфліктуючих осіб, формування вмінь керувати конфліктом та виступати у ролі третьої особи, судді. [1, 63].

Конфліктологічна компетентність не зводиться тільки до системи знань про сутнісні характеристики конфлікту, але ж передбачає активний вплив на нього (діяльність), що відображає регулятивний і нормативний компоненти. Також слід відзначити, що наявність певних знань, вмінь та навичок у галузі конфліктології вимагає розвитку особистісно – професійних якостей, які дозволяють ефективно застосовувати ці знання, вміння та навички для керування конфліктом.

Конфліктологічна компетентність пов'язана із соціально-психологічною, оскільки конфлікти в групах, колективах є однією з форм взаємодії, тобто такі чинники, як морально-психологічний клімат, стиль керівництва, групові норми поведінки, рольова поведінка і спілкування, повинні впливати на характер конфлікту, причини виникнення і динаміку.

Конфліктологічна компетентність тісно пов'язана із соціально-перцептивною, тобто викладач як керівник повинен бути проникливим, вміти розбиратися в людях, справжніх мотивах їхньої поведінки, можливих стратегіях конфліктного протистояння.

Поза всяким сумнівом, зв'язок конфліктологічної компетентності із ауто-психологічною компетентністю, яка дозволяє розвивати такі якості викладача, як стресостійкість, самоконтроль, саморегуляцію, адекватну самооцінку, тобто ті, які необхідні викладачеві в умовах гострих емоційних хвилювань, що супроводжують багато конфліктів.

Зв'язок конфліктологічної компетентності із адміністративно-правовою компетентністю (або професійно-керівною) проявляється в наявності адміністративних і правових обмежень у виборі засобів впливу на опонентів.

Психолого-педагогічна компетентність теж пов'язана з конфліктологічною, тому що викладач повинен здійснювати різні психологічні і педагогічні впливи на опонентів і колектив, вміти проводити індивідуальну роботу з кожним з опонентів. О.Л. Сидоренко відзначає, що поведінка викладачів у конфліктній ситуації визначає формування особливостей ставлення до конфлікту студентів. У студентів, що навчаються в конфліктних викладачів, виявлено високі показники невпевненості в собі, тривожності й роздратованості.

Наявність цих зв'язків є сприятливим фактором з точки зору досягнення високого рівня конфліктологічної компетентності, тобто розвиток кожного із вищезазначених видів компетентності призводить до розвитку конфліктологічної компетентності.

Отже, конфліктологічна компетентність як здатність і готовність викладача до конструктивного регулювання конфліктів є необхідною складовою психолого-педагогічної компетентності.

Враховуючи все вищезазначене, конфліктологічна компетентність має таку структуру:

- Власне знання про причини появи конфлікту, закономірності його протікання та розвитку, знання про поведінку, спілкування, діяльність опонентів у конфліктному протиборстві, їхні психологічні характеристики складають гностичний компонент.
- Вміння передбачити дії опонентів, їхню поведінку в ході конфлікту (його наслідки складають проєктивний компонент).
- Вміння впливати на опонентів, впливати на їхні стосунки, оцінки, мотиви і цілі конфліктного протиборства, формувати суспільну думку стосовно учасників конфлікту, вміння здійснювати профілактику конфлікту та вирішення конфлікту на справедливій основі, виконуючи роль “третейського судді” складають конструктивний (регулятивний) компонент.
- Вміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їхніх особистісних і емоційних станів складають комунікативний компонент.

Більшість викладачів ставляться до конфліктів негативно, можливо агресивно, тому, що негативний досвід є практично у кожного, а позитивний мають одиниці.

Нерозробленість цього поняття гальмує процес розробки критеріїв ефективності конфліктологічного навчання.

Хоча поняття конфліктологічної компетентності не досить науково обґрунтоване, воно є новим, але можна стверджувати, що воно поступово отримує суспільне визнання, тобто і суспільство і система вищої освіти (і система освіти взагалі) визнають його нагальну необхідність.

Отже, конфліктологічну компетентність викладача вищої школи слід формувати у процесі засвоєння знань про суть конфліктів та конфліктних стосунків, за допомогою спеціальних психологічних тренінгів і практичної діяльності. Її можна зарахувати до розряду основних у структурі педагогічної діяльності. Конфліктологічна компетентність тісно пов'язана з іншими видами професійної компетентності, які складають гностичний компонент професіоналізму. Рівень професіоналізму майбутнього викладача вищої школи залежить від ступеня розвитку його психолого-педагогічної і конфліктологічної компетентності, тому що конфліктологічна компетентність ефективна саме тоді, коли вона спирається на психолого-педагогічну компетентність. Завдяки підвищенню конфліктологічної компетентності освітня система України зможе реалізувати інновації, а для цього необхідно активніше впроваджувати в практику нові форми і методи конфліктологічної підготовки викладачів вищої школи, які б позитивно впливали на зниження рівня конфліктності у сфері вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов Е.Н., Зазыкин В.Г. Психология личности в конфликте: Учебное пособие. - 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 224с.
2. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. – СПб.: Питер, 2003. – 250 с.
3. Хасан Б.И., Сергоманов П.А. Почему педагог должен быть конфликтно компетентен // Гражданское образование – путь к демократическому обществу. Материалы международной конференции. – СПб., 1999. – 236 с.

4. Зазыкин В.Г. Конфликтологическая компетентность как фактор профессионализма государственных служащих // Российское государство и государственная служба на современном этапе. – М., 1999. – 547 с.
5. Цой Л.Н. Проблемы подготовки конфликтологов к профессиональной деятельности в конфликтах. // <http://www.conflictmanagement.ru/>
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. // <http://www.bigpi.biysk.ru/>

УДК: 372.853

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З МЕХАНІКИ В ПОГЛИБЛЕНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ

Марченко О.А., ассистент

Запорізький національний університет

У статті повідомляється про один з аспектів створення технології вивчення теоретичного матеріалу з механіки для класів фізико-математичного профілю, а саме — про розробку завдань, які б дозволили діагностично поставити цілі навчання.

Ключові слова: цілі навчання, профільне навчання.

Марченко О.А. ФОРМУЛИРОВКА ЦЕЛЕЙ ИЗУЧЕНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ПО МЕХАНИКЕ В УГЛУБЛЕННОМ КУРСЕ ФИЗИКИ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье сообщается об одном из аспектов создания технологии изучения теоретического материала по механике для классов физико-математического профиля, а именно — о разработке заданий, которые бы позволили диагностично поставить цели обучения.

Ключевые слова: цели обучения, профильное обучение.

Marchenko Oksana WORDING PURPOSES OF THE THEORETICAL MATERIAL ON MECHANICS STUDY IN UPPER SCHOOL / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

This article is about one of the aspects of technology studies of theoretical material on mechanical in physic-mathematical classes, namely is about development of tasks, which have allowed to render concrete purposes of education.

Key words: purposes of education, upper school

Перехід на 12-річний термін навчання, що відбувається згідно з реформою середньої освіти в Україні, потребує, зокрема, приділення особливої уваги поглибленому курсу фізики. Реформою передбачено, що останні три роки (10-12 класи) учні будуть вивчати курс фізики, що відповідатиме обраному ними профілю. Однією з цілей такого (профільного) навчання буде підготовка школярів до продовження освіти за відповідним фахом у вищих навчальних закладах. Якщо говорити про класи фізико-математичного профілю, то можна очікувати, що їхня кількість дещо зросте. На сьогодні кількість учнів, які мають можливість отримати якісну освіту фізико-математичного спрямування завдяки існуючим класам та школам цього профілю, недостатня в порівнянні з потребами тих факультетів ВНЗ, де фізика є основою фахової підготовки. На жаль, підготовка з фізики, яку отримують учні в загальноосвітніх школах є, переважним чином, недостатньою для успішного навчання на таких факультетах. У зв'язку з цим стають актуальними спеціальні дидактичні дослідження стосовно змісту поглибленого курсу фізики та методів його вивчення.